

**Ortadoğu'daki Gelişmeler Çerçevesinde
Mukteda El Sadr ve Hareketinin Irak'ta Yükselişi**
*The Rise of Moqtada Al Sadr and His Movements in Iraq in The
Frame of The Developments in The Middle East*

Selim Öztürk*

Öz: Mukteda el Sadr, 12 Mayıs seçimlerinde diğer partiler arasından önde çıkarak aniden Irak'ın siyaset sahnesinde yükselişe geçmiştir. Mukteda'nın hareketinin temel özelliği İran etkisine ve ABD'nin Irak'ın meselelerine karışmasına karşı milliyetçi duruşudur. Diğer taraftan Sadr, son yıllarda Suudilerle iyi ilişkileri ile bilinmeye başlamıştır. Hem Irak hem de Lübnan'daki seçimler bölgede İran ve Suudiler arasındaki rekabet ve yarış hakkında karar verecek olan önemli bir dönüm noktasıdır. Irak'ın yönetimi 2003 işgali sonrası Sünnilerden Şii'lere geçmiştir. Şii yönetim Irak'ta hala devam etmektedir ama Irak'ın Şii çevrelerindeki kırılma bazı Şii grupların İran'a karşı Suudilerle ittifak kurmasına yol açmıştır. ABD'nin nükleer antlaşmadan çekilmesi ve Kudüs'te ABD büyükelçiliğinin açılması ayrıca yakın gelecekte Ortadoğu'ya etki edecek diğer gelişmelerdir.

Anahtar Kelimeler: Mukteda el Sadr, 12 Mayıs Seçimleri, İran, Suudiler, Irak.

Abstract: Moqtada al Sadr suddenly rose in the political scene of Iraq as the forth-coming party among others in the 12 May election. The main feature of Moqtada's movement was its nationalist stance against the Iranian influence and the USA interference in Iraqi affairs. On the other side, Sadr began to be known with his good relations with the Saudis in recent years. The elections in both Iraq and Lebanon is an important turning point that will determine about the rivalry and competition between Iran and the Saudis in the region. The rule of Iraq passed from the Sunnis to the Shiites after the 2003 invasion. The Shiite rule still goes on in Iraq but the cleavage within the Iraqi Shiite circles led some of the Shiite groups to get in alliance with the Saudis against Iran. The US withdrawal from nuclear deal, the opening of US embassy in Jerusalem are also other developments, which will influence the Middle East in near future.

Keywords: Moqtada al Sadr, 12 May Election, Iran, Saudis, Iraq.

* Araştırma Görevlisi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü; Doktora Öğrencisi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölge Çalışmaları ABD, selim.ozturk6@pa.edu.tr

“İngilizlerin Irak’ı Sünni iken ABD’nin Irak’ı artık Şii olmuştur.”

Hasan el Alavi

Giriş

Son bir ay içinde yaşanan dört önemli olay Ortadoğu’nun gelecek on yılına şekil verecek ölçüde önem taşımaktadır. 12 Mayıs 2018 tarihinde yapılan Irak seçimleri, 6 Mayıs 2018 tarihinde yapılan Lübnan seçimleri, Donald Trump’ın İran ile nükleer anlaşmayı iptal etmesi ve son olarak ABD’nin büyükelçiliğini Kudüs’e taşıma kararı bahse konu dört önemli olay olarak belirtilebilir. Özellikle Ortadoğu’nun kalbinde yer alan ve son 15 yılın en önemli dinamiklerini belirleyen ülke olan Irak’ta yapılan seçimler hem Irak’ın hem de bölgenin istikrarına yapacağı katkı bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Makale Irak’ta Şia’nın Saddam dönemindeki durumu ve ardından 2003 sonrası yönetime nasıl nüfuz ettiğini kısaca tahlil etmekte, Sadr hareketinin gerek Saddam döneminde ve gerekse 2003 sonrasındaki ülkedeki etkinliği ve siyasi alandaki rolü hakkında bilgi vermektedir. Makale, Sadr hareketinin yükselişini ve bunun Suudi-İran rekabeti açısından da hangi noktada durduğunu analiz etmektedir. Aynı zamanda bu gelişmelerin Irak ve bölge siyaseti açısından da önemi hakkında bilgi sunmaktadır. Bunların yanında Irak seçimleri ile Lübnan seçimlerini de tahlil ederek bölgede İran’a karşı yükselmekte olan ABD-İsrail ve Suudi politikalarını da analiz etmektedir.

Irak’ta Şia’nın Yönetimi Devralması

Demokratik sisteme ilk kez Ocak 2005 ve Aralık 2005 tarihlerinde yapılan seçimlerle geçen Irak’ta kargaşa ve çalkantı 13 yıllık zaman içinde sona ermemiş hatta aksine artmıştır. Irak’ın demokratik sisteme geçişi bilindiği üzere ABD tarafından yönetimin Irak’ın çoğunluğunu oluşturan Şiilere bahşedilmesi ile olmuştur. Şiilerin kutsal şehirleri Necef ve Kerbala bölgesinde etkin olan mollaların önemli âlimlerinden Ayetullah Ali el Sistani, demokrasiye geçişte öncü rol oynamıştır. Bölgenin en nüfuzlu ve bilge Ayetullah’ı olan Acem kökenli Sistani, Ocak 2005’te demokratik sistemi destekleyen fetvalar yayınlamış ve tüm Şiileri sandık başına oy kullanma görevine davet etmiştir. Hatta kadınların dahi oy kullanma görevinin kutsal olduğunu, Hz. Zeynep’in Kerbala Savaşında aldığı rolü örnek göstererek vurgulayan yine Sistani olmuştur (Nasri, 2006: 189; Bengio, 2011: 135). Aslında 2005 yılının ocak ayında Irak’ta halkın seçime gitmesi ve sandıktan Şii bir iktidarın çıkması, 2004-2005 yılları arasında geçiş hükümetinin lideri ve de kendisi de Şii olan İyad Allavi’ye karşı yapılmış çok akıllıca ve stratejik bir hamle olarak okunmalıdır. Nitekim Irak’taki iktidarın demokratik seçimlerle değişimi, yüzyıllardır süren Sünni merkezli iktidarı ikincil plana itmiş ve Saddam sonrası ülke üzerindeki Suudi nüfuzunu da bir ölçüde kırıp atmıştır.

Oysaki seksenli ve doksanlı yıllarda Suudiler için Baas rejimi Şia'ya göre ehveni şer görülmekteydi. Her ne kadar Suudi rejimi Saddam Hüseyin'den ve onun seküler Baas rejiminden nefret etse de Saddam'ın devrilmesi durumunda Irak'ın çoğunluk olan Şiilerin eline geçeceğinden endişe etmelerinden ötürü hiçbir zaman Baas rejiminin tamamen yıkılmasını istememişlerdir. Örnek verilecek olursa 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında Şiiler Irak'ın güneyinde Şaban İntifadası adı verilen isyanı başlattığında ABD Başkanı George Bush'un kendilerine silah yardımında bulunacağını ve Irak'ı kendilerine teslim edeceğini ummuşlardır. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa, CIA de bu konuda Iraklı Şiileri cesaretlendirmiştir (Bengio, 2011:134; Nasr,2006:188). Fakat son anda Suudiler devreye girerek Saddam'ın gidişinin Irak'ta İran'ın etkisinin yayılması anlamına geleceğini vurgulamışlar ve Irak'ta Şii bir rejimin varlığını istememişlerdir (Nasr, 2006:188). Nitekim Suudiler, Şii kökenli olmasına rağmen eski Baas Partisi üyesi ve Saddam'ın rakibi olan Iyad Allavi'yi desteklemişlerdir. Allavi de doksanlı yıllar boyunca Suudilerle yakın çalışmış, hatta Saddam'a karşı Suudi destekli darbe bile planlamıştır.

2003 Irak İşgali sonrası Saddam Hüseyin'in Baas rejimi devrilmiş ve ülkenin özellikle güvenlik ve savunma bürokrasisindeki Baasçı kadrolar ABD eliyle tasfiye edilmiştir. 2003-2004 yılları arasındaki Irak'ta Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevini yürüten Paul Bremer bir nevi ülkenin ABD tarafından atanmış genel valisi olmuştur. Bremer, 300 bine yakın Baasçı memuru ve subayı işten atarak Irak'ta de-Baathization adı verilen sürecin de mimarı olmuştur (Stern ve Berger, 2015:19; Kepel, 2004: 221; Commins,2012: 257). Fakat Irak'ın Şiilerin eline geçmesini istemeyen Suudiler, Şii kimliğine sahip eski bir Baasçı olan ve yıllardır Suudi Arabistan ve İngiltere'de sürgünde yaşayan Iyad Allavi'nin geçici hükümeti kurması yönünde ağırlıklarını koymuşlardır. Bunun üzerine Allavi başbakan olurken (2004-2005), diğer bir Suudi yanlısı olan Şammar aşiretinin önde gelen simalarından Gazi Meşal el Yanvar da cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Fakat Irak'ta Suudiler lehine kurulan bu denge kısa bir süre içerisinde Şiilerin lehine bozulmuştur. Hatta Allavi'nin hükümet olduğu dönemde (2004-2005) Mukteda el Sadr'a bağlı Mehdi ordusu ABD güçlerine karşı direnç gösteren çatışmalara girişmiştir. Sadr'ın ABD'ye işgalin ilk yıllarında açtığı savaş, genellikle Sadr'ın Amerikan karşıtlığı ile yorumlanmıştır, fakat bu direnişin altında yatan önemli nedenlerden biri de Mehdi Ordusunun ülkede Baas'ın devamı olarak görülen Suudi destekli bir Allavi iktidarına karşı muhalefetidir. Bir yerde Sadr ciddiye alınmak istemiş ve bunu da dış güçlerin Irak'ta etkin olmasına karşı geliştirdiği milliyetçi bir tutumla yapmaya çalışmıştır.

Akabinde gelişen olaylarda Ayetullah Sistani'nin seçim çağrısı nüfusun çoğunluğuna sahip Şiilerin seçimlerde Şii bir iktidar çıkartmasını ve Sünnilerin elinden devlet yönetiminin alınması sonucunu doğurmuştur. ABD'nin bölge üzerindeki planı da bir şekilde ülkenin yüzde 50'den fazlasını oluşturan Şiilerin iktidar olmasını öngörmüştür. ABD, ayrıca, Irak'taki bu yeni Şii iktidarın bölgede stratejik bir

amacı üstlenmesini de planlamıştır. Buna göre, Necef ve Kerbela merkezli Arap Şia, Kum merkezli Fars Şia'sına karşı bir koz olarak kullanılacak ve İran'ın hem Arap dünyası hem de Körfez'deki etkisi kırılmaya çalışılacaktır (Nasr, 2006:171 ve 179-180; Kepel, 2004:198 ve 221-223).

ABD'nin yeni müttefiki Ayetullah Sistani'nin Şii İslam âlemi üzerindeki etkisinin sadece Ortadoğu ve Körfez'le sınırlı kalmadığı, Pakistan'daki Şii nüfus üzerinde dahi etkisi olduğu bilinen bir gerçektir (Nasr, 2006:171). Irak'ta ABD ve Batılı devletler tarafından da desteklenen ve etki alanı bir hayli geniş olan bu Arap Şii iktidarın demokratik bir sistemin savunucusu olduğu kadar, Batı değerlerinin dostu ve otoriter rejim karşıtı olacağı için İran'daki baskıcı devrimci Şia rejimini de zor durumda bırakabileceği düşünülmüştür (Nasr, 2006:178-179). Fakat evdeki hesap çarşıya uymamış 2005 yılında hem ocak ayı hem de ardından tekrarlanan Aralık ayında yapılan seçimlerde arkasında İran'ın desteği bulunan Dava (veya Davet) Partisi birinci parti çıkmıştır.¹ Oysa ABD ve Ayetullah Sistani ortaklığı yıllarca İngiltere'de sürgünde yaşamış Şii işadamı Ahmet Çelebi'nin başında bulunduğu *Irak Ulusal Kongresinin* iktidar olacağını hesaplamıştır. Çelebi ise hiç beklenmedik şekilde seçimlerde düşük bir oy alarak oyun dışı kalmıştır. Akabinde uzun yıllar sürecek Nuri el Maliki iktidarı, 2006 yılının mayıs ayında başbakanlığı İbrahim el Cafari'den alarak başlamıştır. Bu gelişme hiç beklenmedik bir şekilde İran'ın ABD ile Irak üzerinde anlaşmasının ve bölgeye nüfuz etmeye başladığının göstergesi olarak algılanmıştır. İran, Lübnan'dan sonra Irak üzerinde de etkin olmaya başlamış ve bu süreç Yemen ve Suriye'de nüfuzunu ilerleyen yıllarda artırmasına kadar gitmiştir.

Bu siyasi gelişmeler yaşanırken Sadr hareketi ise çok farklı bir yol izlemiş Irak işgalinin hemen akabinde, 2004 yılının ağustos ayında, ABD'ye karşı direniş başlatmıştır (Chulov,2018; Beaumont,2018; BBC News, 2017). Mukteda el Sadr'ın bu direnişi Sadr'ın Irak milliyetçisi tavrından ve emperyalizm karşıtlığından ileri geldiği görüşü hâkimdir. Hatta Sadr'ın direnişi, Irak el Kaidesinin lideri Ebu Musab el Zerkavi tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Irak el Kaidesi Sadr hareketini düşman listesine almamıştır. Hatta Sünni direniş grupları ile Sadr hareketi arasında silah alışverişi olduğu da iddia edilmiştir (Baram,2011:115). Fakat 2005 yılının aralık ayında yapılan ikinci seçimlere Mukteda el Sadr'ın katılması sağlanmıştır. Sadr'ın seçimlere İran yanlısı Dava Partisi ve *Irak Yüksek İslam Konseyi*'nin başını çektiği Birleşik Irak İttifakı içinde katılması İran'ın devreye girerek Sadr'ı ikna edebilmiş olması ihtimalini düşündürmektedir (BBC News, 2006). Sadr, çok değil bundan iki yıl sonra ise kendi isteğiyle İran'a sürgüne gidecektir (Sengupta, 2011). Burada dikkat edilmesi gereken olay, Sadr'ın isyan hareketini sadece ABD karşıtlığından dolayı mı başlattığı yoksa Suudi destekli Allavi hükümetine karşı bir tutum mu sergilediğidir. Her ne olursa olsun demok-

¹ Ocak 2005 ve Aralık 2005'te yapılan seçimlerde Dava Partisi ve Irak Yüksek İslam Konseyi partisinin oluşturduğu Birleşik Irak Koalisyonu sandıktan birinci olarak çıkarak hükümet olmuştur. Başbakanlığı önce Dava Partisi lideri İbrahim Cafari ardından Nuri el Maliki almıştır.

ratik seçimlerden sonra ve özellikle İran ile ABD'nin Şii Dava Partisinin iktidarı konusunda anlaşmalarından sonra Sadr direnişi bıçak gibi kesilmiş ve Sadr hareketi de normalleşerek siyasi bir aktör haline gelmiştir.

Sadr hareketinin siyasal Şia'nın Irak'taki demokratik yollardan iktidara gelişine destek vermesi, Irak'taki Şii çevreler ve Batı için önemli bir olaydır. Çünkü Sadr ailesi Irak Şiiliğinde ve bölgedeki Arap Şia'sının üzerinde oldukça güçlü bir etkiye sahiptir. Mukteda el Sadr'ın babası Sadık el Sadr 1999 yılında diğer iki oğlu ile birlikte Kerbela matemine katılmak için geldikleri Necef şehrinde Saddam'ın fedayileri tarafından halk içinde kurşunlanarak öldürülmüşlerdir. Sadık el Sadr tıpkı kuzeni Muhammed Bakr el Sadr gibi Necef ve Kerbela havzasının önemli Arap Şii âlimlerindedir. Sadık el Sadr, Arapçı ve İran karşıtı kimliğinden dolayı Saddam rejimine de yakın birisi olarak görülmüştür. Hatta el Hekim, Khoei ve Sistani gibi Fars kökenli Şii ulemanın karşısında Arap Şia'sının temsilcisi olarak bizzat Baas rejimi tarafından destek de görmüştür. Sadr ailesinin de uzun yıllar boyunca Sistani ile bu yüzden arasının açık olduğu bilinen bir gerçektir. Fakat önceleri Baas rejimi ile yakın olan Sadık el Sadr'ın sonraki süreçte arası rejimle açılmış ve bu yüzden infaz edilmiştir (Beaumont, 2018; Alaaldin, 2018; Fuller ve Francke, 1999:71-78; Kepel, 2004: 232; Nasr, 2006:193).

Irak'taki siyasal Şiiliğin gücünü ve etkisini anlayabilmek için önemli bir siyasi-dini figürü, Sadık el Sadr'ın kuzeni ve Mukteda el Sadr'ın da kayınpederi Muhammed Bakr el Sadr hakkında da malumat sahibi olmak gerekir. Muhammed Bakr el Sadr belki de Irak'ta Şiiliğin siyasallaşmasını sağlayan lider olarak gösterilebilir. 1958 yılında Dava Partisi hareketini kuran Muhammed Bakr el Sadr, Sünni ağırlıklı Arap milliyetçisi rejimlerin baskısından dolayı yeraltı örgütlenmesine gitmiş ve seküler-milliyetçi Irak rejimlerine daima muhalefet etmiştir (Kepel, 2004: 227; Fuller ve Francke, 1999: 100). Çünkü Irak 1920'den itibaren Sünni elitin gücü elinde bulundurduğu bir devlet olagelmıştır. Osmanlı döneminde dahi Irak hep Sünni yöneticiler tarafından idare edilmiştir. 1920 sonrası Haşimi hanedanı da Sünni yönetici elit olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek istisna 1958 yılında darbe yapan General Abdül Kerim Kasım'dır, fakat General Kasım Şii kökenli olmasına rağmen cuntanın büyük bölümü yine Sünni üyelerden oluşmuştur. Kasım sonrası darbe ile iktidara gelen Abdüsselam Arif, daha sonra Baas darbesi ile yönetime gelen Hasan el Bakır da Sünni yönetici geleneğinin temsilcileri olmuşlardır. 2003'te ülkenin kaderi değişmiş ve Sünniler ikinci plana itilmiştir. Sünniler, asırlardır yönetici kesimi oluşturduğu için Osmanlı döneminde de bürokratik kadrolarda ve askeri bürokraside Sünniler yer almıştır. Hatta 1. Dünya Savalı sırasında Arap milliyetçi subayların kurduğu al Ahd örgütü, Haşimi ailesi ve Sünni Arap orta sınıfın ortak koalisyonu Irak'ta iktidarı oluşturan yapı olmuştur (Baram, 2011: 107-108). 1920 yılında ise İngiliz işgaline karşı ilginç bir biçimde sesini yükselten kesim Irak'taki Şii ulema olmuştur. Ayetullah Şirazi önderliğinde Şii-ler, Sünni Osmanlı'nın yanında yer almışlar ve İngilizlere karşı ayaklanmışlardır. Buna karşın Osmanlı ile aynı mezhebe sahip olan Sünni Araplar ise İngilizle-

rin desteğini alarak İngiltere ile anlaşma yolunu seçmişlerdir (Fuller ve Francke, 1999: 95). Şiiiler bir daha bu tür bir hata yapmamak adına 2003 sonrası dönemde ABD ile anlaşma yoluna gitmişler ve ABD'nin bölgedeki müttefiki olmuşlardır. Fuad Ajami'nin eserinin giriş bölümünde yer verdiği Hasan el Alavi'nin sözlerinden de anlaşılacağı üzere İngilizlerin Irak'ı Sünni iken ABD'nin Irak'ı artık Şii olmuştur (Ajami, 2006: xvi).

Irak'ta ne zaman Suudilerin desteklediği grup iktidara gelse Selefi gruplar başta olmak üzere Sünni isyancı gruplar ayaklanmışlardır. Nuri el Maliki'nin Dava partisi 2006 yılından 2014 yılına kadar süren iktidarında DEAŞ diğer Sünni isyancı örgütlerin ve Sünni kabilelerin de kitlesel desteğini alarak büyük güç kazanmış, Musul gibi ülkenin ikinci büyük şehrini bile kolayca ele geçirmiştir. DEAŞ'ın ortaya çıkış sürecinde Maliki'nin mezhepçi politikaları, Irak üzerinde artan İran nüfuzu gibi etmenlerin yanında 2010 genel seçimleri de oldukça etkili olmuştur. 2010 seçimleri Suudi ve Dubai destekli Şii kökenli eski Baasçı İyad Allavi'nin Vataniyye partisinin başını çektiği Irakiyye koalisyonu 91 vekil ile birinci çıkmıştır. Nuri el Malikin Dava Partisinin başını çektiği Kanun Devleti koalisyonu ise 89 vekil ile ikinci sırada yer almıştır. Nuri el Maliki ve arkasındaki güç İran, başbakanlığı Allavi'ye vermemek için her türlü yolu denemişler en son Irakiyye koalisyonu parçalanarak içerisinde bazı aktörler Maliki'nin bloğuna geçmişlerdir. Sonuç olarak Allavi iktidarı bırakmaya zorlanarak Maliki tekrardan başbakanlığı almıştır (Yaphe, 2012; Hearst, 2018; Shadid, 2011).

O dönemdeki konjoktüre göre Obama yönetimi bölgede İran ile çalışmayı tercih etmiş ve İran yanlısı Maliki'nin de yönetime devamına yeşil ışık yakmıştır. Fakat bu durum Suudilerin ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin hiç de hoşuna giden bir durum olmamıştır. 2012 yılında da Katar- Türkiye bloğuna yakın Muhammet Mursi'nin de Mısır'da iktidara gelişi bilindiği üzere Suudi-Emirlikler bloğunu endişelendirmiştir. Zaten Arap Baharı olayı ve mevcut rejimlerin teker teker çökmesi Suudi ve Abu Dabi rejimlerinin çıkarlarına oldukça ters gelişmelerdir. Suudiler bunun intikamını alabilmek için Trump'ın başkan seçilmesine kadar beklemek zorunda kalmışlardır.

Akabinde Irak'ta terör örgütü DEAŞ'ın Sünni halkın da desteğini alarak bölgede meteorik bir hızla yükselişe geçtiği döneme girilmiştir. DEAŞ'ın Irak'taki başarısı Maliki iktidarının da düşüşünü hazırlamıştır. Yönetimi Dava Partisi'nin önemli figürlerinden İngiltere'de mühendislik eğitimi almış ve ABD'ye yakınlığı ile tanınan Haydar el İbadi'ye devretmek zorunda kalmıştır. Bahse konu değişim Maliki'nin girdiği 2014 seçimlerinden 92 milletvekilliği kazanarak birinci parti olarak çıkmasına rağmen yapılmıştır. Çünkü DEAŞ tehdidini mezhepçi politikaları ile körüklemesi, Sünni kesimler üzerinde baskı siyaseti gütmesi ve Şii rakipleri tarafından (Ammar el Hekim ve Sadr) eleştiriye tabi tutulması artık ABD'nin Maliki'nin arkasında daha fazla durmasını güçleştirmiştir. İran da Maliki'nin Sünnileri ve Kürtleri uzaklaştırıcı politikalarından dolayı rahatsızlık duymaya

başlamıştır. Çünkü İran için önemli olan bölgedeki dengeleri doğru bir şekilde sağlayarak Irak üzerinde kalıcı bir güce sahip olabilmektir. Maliki'nin görevden alınması bir nevi Obama ve İran yönetimlerinin ortak kararı olmuştur. Maliki'nin görevden alınmasından aylar sonra da bilindiği üzere İran ile ABD arasında nükleer silah anlaşması imzalanmıştır.

DEAŞ tehdidi büyük ölçüde ABD ve müttefiklerin hava desteği ile bertaraf edilmiş olsa da karada da İran destekli *Haşdi Şaabinin* (Halk Seferberlik Güçleri) katkısı büyük olmuştur. Haydar el İbadi böylelikle DEAŞ'ı da bitiren aktör olarak güç kazanmıştır. Fakat 2018 yılına gelindiğinde 12 Mayıs tarihinde yapılan seçimlerde DEAŞ ile mücadele başarısının halkın nazarında çok geri planda kaldığı görülmektedir. Çünkü seçim sonuçları çok farklı bir tabloya koymuştur.

Mukteda El Sadr Hareketinin Seçim Zaferi

Son olarak 12 Mayıs tarihinde yapılan seçimlerde Mehdi Ordusunun lideri Mukteda el Sadr'ın "*Sairun*" yani "*Reforma Doğru Yürüyüş*" koalisyonu seçimlerden 54 milletvekilliği ile birinci parti olarak çıkmıştır. Gerçi seçimlere katılım oranı %44,5 gibi oldukça düşük bir oranda seyretmiştir. Fakat Sadr'ın başarısı Irak üzerinde Suudilerin başarısı olarak okunmaktadır. Sadr, 2004 yılında ABD destekli Allavi hükümetine karşı ayaklanma başlatmış olmasına ve 2008-2011 yılları arasında İran'da kendi isteği ile siyasi sürgün olarak yaşamasına rağmen geçtiğimiz yıllarda birden İran karşıtı ve Suudi yanlısı bir tutum içine girmiştir (Al Jazeera, 2018; Mamouri, 2018; El Ghobashy ve Salim, 2018; Sengupta, 2011). Bu hızlı ve ani değişimde İran'ın Irak üzerindeki rahatsız edici etkisi mi yoksa Sadr ailesinin Arap Şiiliğinin bayraktarlığını devralma hazırlanması mı yoksa Suudi sermayesi mi etkili olmuştur henüz bilinmemektedir.

Tüm bu cevapsız sorulara karşın Mukteda el Sadr'ın geçtiğimiz yıl Suudi Arabistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirdiği ve Veliht Prens Muhammed bin Selman ile görüştüğü bilinmektedir. Sadr, İran'ın Irak'ın içişlerine karışmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve bu duruşu Suudi veliaht prens tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Coker ve Gladstone, 2018; Ensor, 2018; Hearst, 2011; Sanders, 2018). Mukteda el Sadr'ın seçim stratejisinde iki ana başlık ilgi çekmiştir. Bunlardan biri İran'ın bölgede ve ülkede artan nüfuzu ile mücadele edilmesi gerektiği, diğeri ise yolsuzluk ve rüşvet ile mücadeledir (BBC News, 2018; Coker ve Gladstone, 2018). Haydar el İbadi ve *Haşdi Şaabi* güçleri her ne kadar DEAŞ'la mücadelede başarılı olup zafer kazanmış olsalar da Irak halkı ülkede artan yolsuzluktan ve ekonomik durumun gitgide kötü bir hal almasından daha fazla rahatsızdırlar. Hatta seçimin sonuçlarına da bu rahatsızlıklar etki etmiştir denilebilir. Mukteda el Sadr akıllı bir strateji izlemiş ve siyasallaşmış Şii bir hareketin lideri olmasına rağmen mezhepçilikten uzak durmuştur. Daha ziyade gelir dağılımı eşitsizliği, yolsuzluk gibi ekonomik sorunlar, ABD ve İran gibi Irak üzerindeki yabancı güçlerin tahakkümüne karşı bir söylem geliştirmiş

hatta bu minvalde Irak Komünist Partisi ve seküler gruplarla da iş birliğine ve koalisyona gitmiştir (Chulov, 2018; Beaumont, 2018). Sadr hareketinin yıllarca kalesi ve Bağdat'ın banliyösü olarak bilinen, Saddam döneminde Devrim (Al Thawra) semti olarak adlandırılan, sosyo-ekonomik durumu orta alt sınıf Şiiilerin oluşturduğu ve yaşayanların Sadr şehri olarak adlandırdıkları bölge, tam da Sadr hareketi ve Irak Komünist Partisinin ittifakını yansıtan bir yapıya sahiptir. Mukteda el Sadr adeta mezhepler üstü ve Irak'ın içinde bulunduğu çıkmaza sınıfsal açıdan bakan yepyeni bir strateji dizayn etmiş ve sonuç olarak da başarılı olmuştur.² Gelineen noktada Sadr Hareketi'nin birinci parti çıkması İran'ı da telaşlandırmış görünmektedir. Ayetullah Hamaney'in üst düzey danışmanı Ali Ekber Velayeti, "Irak'ı komünistlerin, liberallerin idare etmesine izin vermeyeceğiz" tarzında bir açıklamada bulunmuştur (Chulov, 2018). Burada Velayeti'nin liberallerden kastı İbadi ve komünistlerden kastı da Sadr hareketinin müttefikleri olmuştur.

Hadi el Ameri'nin Fetih Koalisyonu adındaki ittifakı ise 47 milletvekilliği alarak seçimlerde ikinci sıraya oturmuştur. Ameri, Maliki hükümetlerinde Ulaştırma Bakanlığı yapmış, İran-İrak Savaşı (1980-1988) sırasında Saddam rejimine karşı savaşmış ve hâlihazırda da *Irak Yüksek İslami Konseyinin* Bedir organizasyonu adındaki silahlı milis gücünün de genel sekreterliğini yürütmektedir. Ameri aynı zamanda *Haşdi Şaabi* güçlerinin de önde gelen komutanlarından olup doğrudan İran'ın seçimlerde arkasında durduğu isim olarak bilinmektedir (Marashi, 2018). Bunlara mukabil mevcut Başbakan Haydar el İbadi'nin Nasr (Zafer) koalisyonu ise 42 milletvekili ile üçüncü sırada yer almaktadır. İbadi'yi ise 25 milletvekili ile Nuri el Maliki'nin liderliğini yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu ve Mesud Barzani'nin Kürdistan Demokratik Partisi izlemektedir (Aboulenein ve Chmaytelli, 2018).

Buradaki siyasi tabloya baktığımızda Suudi ve İran rekabeti daha önceden İran yanlısı olarak bilinen partileri de bölmeye başlamıştır. Önceden İran ile yakınlığı ile bilinen içerisinden Nuri el Maliki ve Haydar el İbadi gibi isimleri başbakan olarak çıkararak Dava Partisi, İbadi'nin başını çektiği Zafer hareketi ve Maliki'nin başını çektiği Kanun Devleti hareketi olarak ikiye bölünmüştür. İbadi'nin bu bölünmede biraz daha İran ile mesafeli durmaya gayret gösterdiği ve el altından Suudilerle yakınlaştığı iddia edilmektedir. Diğer yandan *Irak Yüksek İslam Konseyi Partisi* de bilindiği üzere Saddam rejimi süresince İran'da sürgünde yaşayan el Hekim ailesi tarafından 1982 yılında kurulmuş ve daima İran ile iş birliği içerisinde olup Sünni Irak rejimi ile seksenli ve doksanlı yıllarda mücadele halinde olmuştur. Fakat *Irak Yüksek İslam Konseyinden* kopan konseyin eski efsane lider Abdülaziz el Hakim'in oğlu Ammar el Hekim'in önderliğindeki Hikmet koalisyonu da İran karşıtı ve Suudi yanlısı bir tavır alarak Sadr'ın iktidarını destekleyen yönde adımlar atmaktadır.

² Dünyadaki sosyalist hareketler bunu ne denli fark edebilmiştir bilinmez ama yakın zamanda sosyalist literatür bu konudaki çalışmalara ağırlık verecektir. Hatta Türkiye'deki komünist dergiler dahi bundan bir yıl önce Sadr'ın komünist bir ismi komünistlerle yapacağı seçim koalisyonu sonrası başbakanlığa aday göstereceğini yazmıştır (Manifesto: 2017)

Şu an görünürde Irak Komünist Partisi, seküler gruplar, Sadr Hareketi, Ammar el Hekim'in Hikmet hareketi, İbadi'nin Zafer hareketi ve Allavi'nin Vataniye hareketi bir şekilde arkasında Suudi ve Emirlikler destekli ve İran'a karşı tavır alan bir blok gibi görünmektedir. Tabii bu hat içerisinde İran ile ilişkileri konusunda bazıları gri bölgede konumlanmaktadır ve konjonktüre göre hareket etmektedirler. Fakat Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin İran ile mücadele amacı ile bölgedeki pek çok grubu fonladığı da bilinmektedir. Mukteda el Sadr başbakan olmayıp başbakanı belirleyen aktör olarak arkadan siyaseti yönlendirme görevini üstlenecektir. Bir diğer ifade ile Batıların "king maker" dedikleri yani kralı tayin eden kişi anlamına gelen rolü oynayacak, hükümeti kuracak başbakan adayını tayin edecektir. Bunun için de 329 kişilik mecliste 165 parlamenterin desteğini alması gerekmektedir.

Sadr'ın İran karşıtlığı ve yolsuzluklarla mücadele prensiplerinin yanı sıra bağımsız Irak görüşü ve Irak milliyetçiliği tarzında duruşu da kendisini popüler kılmaktadır. Sadr bu tam bağımsızlıkçı duruşu ile Irak Komünist Partisinden de destek almaktadır. Ali Ekber Velayeti'nin komünistleri hedef alan açıklamalarına karşın, Irak Komünist Partisi Merkez Komite üyelerinden Casim el Helfi de Velayeti'ye hitaben "Irak senden büyük! Irak senin devletin değil!" cevabını sert bir üslupla vermiştir (MacDonald, 2018). Bu doğrultuda hem Sadr hareketi hem de komünistlerin "Tam Bağımsız Irak" konsepti üzerine hareket etmeleri muhtemel görülmektedir. Fakat bu politikaların arkasında dolaylı yollardan Suudilerin olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Ancak İran kendi güdümündeki Hadi el Ameri ve Nuri el Maliki vasıtası ile Parlamentoda Sadr'a ve müttefiklerine zorluk çıkartacağı ve hükümetin kurulmasını baltalamak için elinden geleni yapacağı açık şekilde görülmektedir.

Lübnan Seçimlerinin Bölge Siyasetine Etkisi

Suudi ve İran satrancı benzer şekilde Lübnan üzerinde de devam etmektedir. Irak seçimlerinden yaklaşık bir hafta önce Lübnan'da yıllar sonra genel seçimler yapılabilmiş ve sandıktan bölgedeki dengeleri etkilemesi muhtemel sonuçlar çıkmıştır. Bilindiği üzere 15 yıl boyunca süren Lübnan İç Savaşı Suudi Arabistan'ın öncülük yaptığı 1989 Taif Antlaşması ile sonlandırılmıştır. Bu antlaşmaya göre 128 sandalyeden oluşan Lübnan Parlamentosu yarı yarıya Müslüman ve Hristiyan kontenjanı ayrılarak düzenlenmiştir (Ajroudi ve Chughtai, 2018). 2014 ile 2016 yılları arasında ülke, cumhurbaşkanını siyasi gerilimlerden dolayı seçememiştir. Tabii ki bunun arkasında Lübnan üzerinde etkili olmaya çalışan İran, Suriye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçlerin çekişmesi yatmaktadır. Cumhurbaşkanı olmaya namzet Hristiyan kökenli siyasetçilerin hem İran hem Suudi Arabistan'ın onayını alması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle 1943 yılında Ulusal Pakt ile belirlenen cumhurbaşkanının Hristiyan, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şii olma şartı da ayrı bir denge unsuru olarak Lübnan'da karşımıza çıkmaktadır.

Bu dengeye göre İran ve Suriye, Şii Emel Hareketi lideri Nebih Berri'nin yıllardır süren tartışmasız meclis başkanlığı ile ülkedeki üçüncü önemli koltuğa bir şekilde sahip olmaktadır. Başbakanlık ise Suudi yanlısı Hariri ailesi tarafından elde tutulmaktadır. Maruni Hristiyanlardan seçilmesi gereken cumhurbaşkanı ise Suudilerin ve Hizbullah vasıtası ile İran'ın üzerinde uzlaşması gereken bir aday olması gerekmektedir. 2016 yılında eski bir asker ve siyasetçi olan Mişel Avn cumhurbaşkanlığına seçilebilmiştir. Fakat çalkantılar bununla son bulmamıştır (Ajroudi ve Chughtai, 2018). Suudiler her seferinde Hizbullah'ın ülkede artan nüfuzuna karşı Hariri'nin başbakanlıktan çekilme kartını ve finansal desteği kesme tehdidini aba altından sopa olarak göstermişlerdir (Barnard, 2016). En son Kasım 2017 yılında Suudi Arabistan'a ziyaret gerçekleştiren Lübnan Başbakanı ve Sünnilerin bir bakıma temsilcisi olan Saad Hariri, Riyad'ta Hizbullah'ı tenkit etmiş; İran'ı bölgedeki yıkımdan ve kaostan sorumlu tutan bir açıklamada bulunmuş ve istifa ettiğini açıklamıştır. Hariri'nin istifası pek çok spekülasyonu da beraberinde getirmiştir. Suudilerin Hariri'yi zorla Riyad'da alıkoydukları ve istifaya zorladıkları iddia edilmiştir. Bir ay sonra ülkesine dönebilen Hariri istifasını geri çektiğini belirterek başbakanlığa geri dönmüştür (Shaheen, 2017). Fakat Sünni kesimin temsilcisi konumundaki Hariri'nin bu tavrı onu zayıf bir lider konumuna doğru iyice itmiştir. Nitekim bölgede devam eden Suriye Savaşı, İsrail- Suriye ve İsrail-İran gerginliği, Suudi-İran rekabeti, Suudi- Katar gerginliği, Yemen savaşı gibi gelişmelerin gölgesinde 6 Mayıs 2018 tarihinde Lübnan seçime gitmiştir. Seçimden siyasi alanda pek çok kez yalpalayan Hariri parlamentoda sahip olduğu 33 vekilden 21'e düşerek en fazla yara alan parti olarak çıkmıştır. Buna mukabil Şii partiler Hizbullah ve Emel'in oluşturduğu el Emel ve el Vefa Koalisyonu 28 sandalye kazanmıştır. Bu toplam sayıdan 15 vekil Emel'in ve 13 vekil de Hizbullah'ın olmuştur (Ajroudi, 2018). Bunun yanında Lübnan'ın ikinci büyük Hristiyan Maruni partisi olan Samir Geagea'nın başkanlığındaki *Lübnan Kuvvetleri Partisi* oy artırarak 14 milletvekilliği kazanmıştır. Samir Geagea, Lübnan'da Hristiyan kimliğine rağmen Suudilerin en önemli müttefiklerinden biri olarak bilinmektedir. Seçimlerden diğer bir oy yükselten parti ise mevcut Cumhurbaşkanı Avn'ın damadın Gebran Bassil'in başında bulunduğu partisi Özgür Vatansaver Hareketidir. Avn'ın partisi 22 milletvekilliği alarak parlamentoda en fazla sandalyeye sahip parti olarak çıkmıştır (Ajroudi, 2018). Cumhurbaşkanı Avn, en fazla oy alan Sünni lider Saad Hariri'nin Gelecek Hareketine hükümeti kurma görevi vermiştir (Arab News, 2018).

2016 yılında da hükümet krizini çözmek amacıyla Avn-Hariri ve Geagea bir araya gelerek koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Yine bu seçimde de iki Suudi destekli parti olan Hariri'nin Gelecek Hareketi ve Geagea'nın Lübnan Kuvvetleri Avn'ın partisi Özgür Vatansaver Hareketi ile hükümet kurlmaları en makul seçenek olarak görünmektedir. Bu durum koalisyonda iki partinin Suudi yanlısı olmasından dolayı Suudi yönetimi tarafından da olumlu karşılanacak bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Fakat İran'ın da süreci oylarını ve milletvekili sayılarını

yükselten Hizbullah ve Emel vasıtası ile baltalamaya girişebilme ihtimali vardır. Oylarını yükselten Hizbullah, Lübnan'da daha fazla etkin olmaya, içerisinde yer alacağı yeni hükümetten daha fazla bakanlık istemeye (tahminen üç bakanlık) ve bu şekilde İran'ın da Lübnan'a daha fazla nüfuz etmeye çalışacağı bir gerçektir. Suudiler ve ABD ise her koşulda Hizbullah'ın dışlanması ve siyasi süreçlerin dışında tutulması yönünde tavır alacaklardır. Ancak kısa vadede baktığımızda Irak'ta Suudilere yakın ve İran karşıtı olan Mukteda el Sadr'ın hükümeti kurması ve Lübnan'da da tekrardan Suudilerin desteklediği Hariri ve Samir Geagea'nın yeni hükümette etkin olmaları İran'ın bölgedeki etkinliğini kırmada iki koldan başarılı olacak bir strateji olarak okunabilir.

ABD ve S. Arabistan'ın İran'ı Çevreleme Stratejisi ve Sonuç

2003 sonrası tabloya bakıldığında aslında Irak tam anlamıyla küresel siyasette ABD'nin yönlendirdiği bir ülke olarak görülse de bölgesel güçlerin de ülkeye nüfuz etmeye çalıştıkları ve Bağdat'taki iktidarı kendi çıkarlarına göre şekillendirmeye çalıştıkları görülecektir. Suudiler ilk defa 2004-2005 arasında müttefikleri Iyad Allavi ile yönetime nüfuz etmişler fakat ABD destekli Ayetullah Sistani'nin demokratik seçim çağrısı hamlesi ile iktidara daha fazla Batı yanlısı Ahmet Çelebi'nin getirilmesi amaçlanmıştır. Fakat seçim sonrası farklı bir tablo ortaya çıkmış İran yanlısı partilerin oluşturduğu *Birleşik Irak İttifakı* sandıktan çıkmıştır. Bu da yönetimde İran'ın etkili olduğu bir süreci başlatmıştır. Bu süreç 2005'ten 2017 yılına kadar sürmüştür. BU dönem aynı zamanda İran ve ABD ilişkilerinin de yumuşadığı ve Ortadoğu üzerinde beraber hareket ettikleri bir dönemdir. 2018 seçimleri ile birlikte ise ABD ile İran arasındaki gerginlik de göz önüne alınırsa Irak üzerinde daha fazla Suudilerin ve Emirliklerin etkin olduğu bir dönemin başlayacağı ve bunun da başını Sadr hareketinin çekeceği bir hükümet ile mümkün olacağı gözükmektedir. Burada değişmeyen tablo 2003'ten beri devam eden Şii ağırlıklı Irak yönetimi tablosudur. Artık mevcut Şii rejim içerisinde siyasal Şii gruplar İran ve Suudi Arabistan ile ittifaklar kurmakta ve ülkenin de siyaseti buna göre şekillenmektedir. Kısacası Arap Şia'nın direk İran ile bağlantılı olduğu klişesi ortadan kalkmaktadır. Ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal şartlar Arap Şia'nın daha reelpolitik kararlar vermesini zorlamakta ve bu da Irak milliyetçiliği üzerinden gelişmektedir; tıpkı Sadr'ın yaptığı gibi.

İran'ı çevreleme stratejisi açısından bölgeyi etkileyecek bir diğer önem arz eden gelişme, ABD'nin tek taraflı olarak nükleer silah antlaşmasını feshetmesidir. Bu şekilde İran uluslararası alanda meşru bir aktör olmaktan alıkonularak tecrit edilmiş olacaktır. ABD ve Suudilerin başını çektiği İran'ı tecrit etme amacını taşıyan ittifaka İsrail de dâhil edilmektedir. ABD'nin büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma kararı alması ve Suudi Arabistan ile Körfez ülkelerinin de buna ses çıkarmayıp seyirci kalmaları, İran'a karşı oluşturulan ittifakta İsrail desteğinin daha kuvvetli bir şekilde alınmasını sağlayacaktır. Özellikle şu an Suudiler ve

Körfez ülkeleri için (Katar hariç) en önemli gündem maddesi bölgede iyice yayılan İran nüfuzunun bir şekilde kırılması ve önlenmesidir. İran tehdidi artık Arap dünyası için Filistin meselesinden bile önde gelmektedir. Filistin davası şu süreçte ikincil plana itilmiş durumda görülmektedir. Hatta Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed bin Selman, Mamut Abbas'ı ABD'nin sunduğu çözüm planına onay vermesi konusunda tehdit etmektedir (Sputniknews, 2018; BBC News, 2017).

Önümüzdeki yıllar Suriye'de İran'ın gücünü ve etkisini kırmaya yönelik bir dizi operasyona seyirci olacak gibi görünmektedir. Eğer Irak ve Lübnan'da seçimler yolu ile İran'ın etkisi dizginlenebilirse sıra Suriye'deki Hizbullah'a ve İran kuvvetlerine gelecektir. Burada ise tek metot askeri yöntemler olacağı için İsrail başta olmak üzere ABD'nin Suriye'deki İran karargâhlarını vurması olası görülmektedir. Zaten bir süredir ABD ve İsrail, İran askeri merkezlerini Suriye'de vurmaktadır. Bu durum İran'ın Suriye'yi terk etmesine kadar sürebilecek bir süreçtir. Nihai aşamada ise İran'a karşı bir operasyonun yapılması veya havadan vurulması gibi bir yöntem ABD, İsrail ve Suudiler tarafından değerlendirilebilir. İran'a karşı yürütülen bu siyasi – ekonomik ve askeri karşı operasyon ilk etapta Arap dünyası ve Körfezde Şii grupları örgütleyen İran'ın yayılmacı politikalarını takip edemez duruma getirilmesini hedeflemektedir. Obama döneminde Ortadoğu'da artan İran'ın nüfuzundan bölgenin temizlenerek etkisinin minimuma indirilmesi ve İran'a ekonomik ve siyasi ambargolarla rejimin tekrardan zayıflatılmaya çalışılması da uzun vadedeki ABD ve Suudi hedefi olarak açıklanabilir.

Buradan amaç rejimin güç kaybederek kendi kendine çökmesidir fakat bu olmadığı takdirde askeri metodun da Batı ve İsrail'in gündeminde olduğu unutulmamalıdır. Böyle bir durumda bölgede kazananların Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olacağı açıktır. Suudiler belki de direk savaşmadan İran'dan Körfez'de ve Ortadoğu'da kurtulmuş olacaktırlar. Suudilerin taktiği genellikle finanse etme yöntemi ile bir başka gücü düşmana saldırtma biçimindedir. İlk etapta baktığımızda Suudilerin yüksek meblağlarla ABD veya Batı ülkelerinden silah satın almasını bunları düşmanına karşı kullanacağı izlenimine bizi itebilir fakat genellikle buradaki amaç silah satın aldığı Batılı müttefikini düşmanına saldırtmak olmaktadır. Diğer bir ifade ile para karşılığı düşmanına askeri operasyon yaptırmaktadır. Bu çok ince bir Suudi taktiği olarak okunabilir. Bunu 1980'lerde Saddam'ı destekleyerek ve finanse ederek İran'ın üzerine saldırtması ile örneklendirebiliriz. Daha sonra Saddam'ın Körfezi tehdit etmesi ile ABD'nin Suudi çıkarlarını korumak adına Irak'a saldırdığı görülmektedir. Suudi Arabistan bu süreçlerde aynı Trump döneminde olduğu gibi ABD ve İngiltere'den yüksek meblağlarla silah satın almıştır (Lawrence, 2005; Al Jazeera, 2018). Son olarak ABD'ye ziyaret gerçekleştiren Veliaht Prens yaptığı yatırımların ardından ABD, Şam yönetimini vurmuştur. Önümüzdeki süreçte Suudilerin baş düşmanı ve bölgesel rakibi olan İran'ın da ABD tarafından vurulması ihtimali bilindiği üzere sık sık dillendirilmektedir.

Kaynakça

- Ajami, Fouad, (2006), *The Foreigner's Gift: The Americans, the Arabs, and the Iraqis in Iraq*, New York: Free Press.
- Al Jazeera, (2018). "US Approves Proposed \$1bn Arms Sale to Saudi Arabia" 23 Mart 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/approves-proposed-1bn-arms-sale-saudi-arabia-180323090745361.html> (E.T.: 29 Mayıs 2018).
- Ajrudi, Asma, (2018), "Unpicking The Results Of Lebanon's Elections", *Al Jazeera*, 10 Mayıs 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/unpicking-results-lebanon-elections-180510171253490.html> (E.T: 28 Mayıs 2018).
- Arab News, (2018), "Lebanon President Michel Aoun has designated Saad Al-Hariri as PM: Presidency Office", 24 Mayıs 2018, <http://www.arabnews.com/node/1309021> (E.T: 31 Mayıs 2018).
- Alaaldin, Ranj, (2018), "What Iraq's Election Means for Its Shiite Militias", *Washington Post*, 12 Mayıs 2018, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/05/12/how-iraqs-election-will-affect-its-shiite-militias/?noredirect=on&utm_term=.ac55075960bb (E.T:27 Mayıs 2018).
- Al Marashi, Ibrahim, (2018), "How Iraq's Elections Proved 'Status Quo' Expectations Wrong", *Al Jazeera*, 14 Mayıs 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/iraq-elections-proved-status-quo-expectations-wrong-180514151353581.html> (E.T:26 Mayıs 2018).
- Aboulenein, Ahmed ve Chmaytelli, Maher, (2018), "Populist Cleric Sadr All but Wins Iraq Election", *Reuters*, 13 Mayıs 2018, <https://www.reuters.com/article/us-iraq-election/populist-cleric-sadr-all-but-wins-iraq-election-idUSKCN1IE091> (E.T:30 Mayıs 2018).
- Al Jazeera, (2018), "Iraq Elections Final Results: Sadr's Bloc Wins Parliamentary Poll", 20 Mayıs 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/iraq-election-final-results-sadr-bloc-wins-parliamentary-polls-180519071930804.html> (E.T:30 Mayıs 2018).
- Ajrudi, Asma ve Chughtai, Alia, (2018), "Lebanon Elections 2018: Politics As Usual", *Al Jazeera*, 2 Mayıs 2018, <https://www.aljazeera.com/indepth/features/lebanon-elections-2018-politics-usual-180501091710689.html> (E.T: 31 Mayıs 2018).
- Barnard, Anne, (2016), "Saudi Arabia Cuts Billions In Aid To Lebanon, Opening Door for Iran", *New York Times*, 2 Mart 2016, <https://www.nytimes.com/2016/03/03/world/middleeast/saudi-arabia-cuts-billions-in-aid-to-lebanon-opening-door-for-iran.html> (E.T: 29 Mayıs 2018).
- Bengio, Ofra ve Litvak, Meir (ed.) (2011), *The Sunna And Shi'a In History: Division and Ecumenism in The Muslim Middle East*, New York, N.Y.: Palgrave Macmillan.
- Beaumont, Peter, (2018), "Iraq Elections: Who Is Moqtada Al-Sadr?", *The Guardian*, 14 Mayıs 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/14/iraq-elections-who-is-moqtadr-al-sadr> (E.T: 26 Mayıs 2018).
- BBC, (2018), "Iraq Election: Prime Minister Trails Rivals", 14 Mayıs 2018, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44104600> (E.T: 28 Mayıs 2018).

- BBC, (2017), “Iraq Profile – Timeline”, 12 July 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-14546763> (E.T:27 Mayıs 2018).
- BBC, (2006), “Guide To Iraqi Political Parties”, 20 Ocak 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4511450.stm (E.T: 25 Mayıs 2018).
- BBC Türkçe, (2017), “Times: Suudi Arabistan Filistin Lideri Abbas’a Ültimatom Verdi, ‘Ya ABD Planını Kabul Et Ya Da İstifanı Ver’ Dedi”, 14 Kasım 2017, <https://www.bbc.com/turkce/41978778> (E.T: 26 Mayıs 2018).
- Commins, David Dean, (2012), *The Gulf States: A Modern History*, London: I.B. Tauris.
- Chulov, Martin, (2018), “Iraq Election Propels Firebrand Cleric From Fringes To Centre Stage”, 14 Mayıs 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/14/cleric-moqtadr-al-sadr-who-fought-us-takes-surprise-lead-in-iraq-elections> (E.T: 28 Mayıs 2018).
- Coker, Margaret ve Gladstone, Rick, (2018), “Iraqi Voters Strengthen Hand of Militia Leader Who Battled U.S.”, *New York Times*, 14 Mayıs 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/14/world/middleeast/iraq-election-moktada-al-sadr.html> (E.T: 27 Mayıs 2018).
- Deutsche Well, (2018), “Lewis Sanders, ‘Who Is Muqtada Al-Sadr, Iraq’s Influential Shiite Cleric?’”, 14 Mayıs 2018, <http://www.dw.com/en/who-is-muqtada-al-sadr-iraqs-influential-shiite-cleric/a-43777944> (E.T: 27 Mayıs 2018).
- El-Ghobashy, Tamer ve Selim, Mustafa, (2018), “Shiite Cleric Moqtada Al-Sadr Takes Surprise Lead In Iraq’s Election As Prime Minister Falter”, *Washington Post*, 13 Mayıs 2018, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/boycotters-shake-up-iraqs-election-which-was-marked-by-historically-low-turnout/2018/05/13/1a415710-5535-11e8-a6d4-ca1d035642ce_story.html?utm_term=.ba186c944fcb (E.T: 28 Mayıs 2018).
- Ensor, Josie, (2018), “Firebrand Cleric Moqtada Al-Sadr Takes Shock Lead In Iraq Election”, *Telegraph*, 14 Mayıs 2018, <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/05/14/shia-cleric-muqtada-al-sadr-takes-shock-lead-iraq-election/> (E.T: 29 Mayıs 2018).
- Hearst, David, (2018), “Iraq Elections: The Great Game for Regional Influence”, *Middle East Eye*, 11 Mayıs 2018, <http://www.middleeasteye.net/columns/iraq-elections-great-game-regional-influence-321551418> (E.T: 29 Mayıs 2018).
- Kepel, Gilles, (2004), *The War for Muslim Minds: Islam And The West*, Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- Keynoush, Banafsheh, (2016), *Saudi Arabia And Iran: Friends or Foes?* New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Lawrence, B. (ed.) (2005), *Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden*, London; New York: Verso.
- Manifesto, (2017), “Irak’ta Şii Sadr ve ‘Komünist’ İş Birliği”, 22 Ağustos 2017, <http://gazetemanifesto.com/2017/08/22/irakta-sii-sadr-komunist-isbirligi/> (E.T: 30 Mayıs 2018).
- Mamouri, Ali, (2018), “Iraqi Election Results Shock Political Class”, *Al Monitor*, 14 Mayıs 2018, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/05/iraq-election-sadr-fateh.html> (E.T: 29 Mayıs 2018).
- MacDonald, Alex, (2018), “Iraqi Communists and Shia Sadrists Unite To Tackle Corruption And Sectarianism”, *Middle East Eye*, 28 Şubat 2018, <http://www.middleeasteye.net/news/sadr-communists-1162425769> (E.T: 31 Mayıs 2018).

- Nasr, Seyyed Vali Reza, (2006), *The Shia Revival: How Conflicts Within Islam Will Shape the Future*, New York: W.W. Norton.
- Stern, Jessica ve Berger, J.M., (2015), *ISIS: The State of Terror*, London: William Collins.
- Sputniknews, (2018), “Suudi Veliht Prensi: Filistinliler Ya Trump’ın Planını Kabul Etsin Ya Da Çenelerini Kapsın”, 30 Nisan 2018, <https://tr.sputniknews.com/ortadoğu/201804301033243414-suudi-veliaht-prensi-filistinliler-ya-trumpin-planini-kabul-etsin-ya-da-cenelerini-kapsin/> (E.T: 30 Mayıs 2018).
- Shaheen, Kareem, (2017), “Lebanese PM Saad Hariri Suspends Resignation”, *The Guardian*, 22 Kasım 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/22/lebanese-pm-saad-hariri-suspends-resignation> (E.T: 31 Mayıs 2018).
- Sengupta, Kim, (2011), “Mehdi Army Leader Ends His Exile And Returns To Baghdad”, *Independent*, 6 Haziran 2011, <https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/mehdi-army-leader-ends-his-exile-and-returns-to-baghdad-2177178.html> (E.T: 28 Mayıs 2018).
- Shadid, Anthony, (2011), “Iraq’s Last Patriot”, *The New York Times*, 4 Şubat 2011, <https://www.nytimes.com/2011/02/06/magazine/06ALLAWI-t.html> (E.T: 30 Mayıs 2018).
- Yaphe, Judith S. (2012), “Maliki’s Manuevering In Iraq”, *Foreign Policy*, 6 Haziran 2012, <http://foreignpolicy.com/2012/06/06/malikis-manuevering-in-iraq/> (E.T: 30 Mayıs 2018).